

Průcha J., & Koťátková S. (2013). *Předškolní pedagogika. Učebnice pro střední a vyšší odborné školy.*

Praha: Portál.

Předškolní vzdělávání je v zemích Evropské unie, ale i např. USA a Austrálii, považováno za jeden z mála účinných prostředků, jak zlepšit sociální a ekonomické vyhlídky celé společnosti. Jeho kvalitou se proto zabývá řada výzkumů. V českém prostředí zůstává téma předškolního vzdělávání na okraji zájmu. V souvislosti s kurikulární reformou byla největší pozornost doposud věnována především základnímu a střednímu školství.

Učebnici *Předškolní pedagogika* můžeme považovat za prvotní počín, který reaguje na potřebu proměny předškolního vzdělávání v kontextu celospolečenských změn naší společnosti. Jak sami autoři uvádějí, zaplňuje mezeru, která tu po dlouhé roky existovala v přípravném vzdělávání učitelů mateřských škol. Cílovou kategorií, které je učebnice určena, jsou studenti středních a vyšších odborných škol v oboru Předškolní a mimoškolní pedagogika, mohou ji však využít i studenti příbuzných oborů. Dle mého názoru se může stát recenzovaná publikace fundamentálním východiskem studia oboru Učitelství pro mateřské školy také na pedagogických fakultách, zvláště pro studenty, kteří neabsolvovali střední školy s pedagogickým zaměřením. Stejně dobře může sloužit samotným vzdělavatelům budoucích učitelů, neboť Učitelství pro mateřské školy je v terciárním vzdělávání poměrně mladý obor a jeho pokrytí domácí odbornou literaturou tohoto typu je velmi potřebné.

Oba autoři patří k renomovaným vědeckým pracovníkům. Přesto, nebo možná právě proto, že jejich profesní dráhy jsou odlišné, podařilo se jim uchopit problematiku současného předškolního vzdělávání komplexně, a to jak z hlediska teorie, tak praxe. Za cenné považují začlenění tzv. objasňujících rámců, které uvádějí konkrétní příklady z praxe a vhodně dokreslují teoretická poučení. V pochopení profesních dovedností učitelů mateřských škol čtenáři výrazně napomáhají uvedená výzkumná zjištění. Oceňuji odkazy jak na české, tak zahraniční autory, kteří se představovanou problematikou zabývali. Na škodu je, že v literárních odkazech je uvedena jen základní literatura a chybí některé primární zdroje.

Zpracovávaná problematika je logicky strukturována a kapitoly na sebe smysluplně navazují. Autoři seznamují s jednotlivými tématy předškolní pedagogiky stručně, ale srozumitelně. Velmi vhodné je zakončení každé

kapitoly shrnutím, otázkami a úkoly. Studenty vedou nikoli k jednoznačným odpovědím, ale k zamyšlení a argumentaci. Tím přispívají k rozvoji zejména komunikačních schopností, což rozvíjí klíčové kompetence studentů, jakými jsou komunikační kompetence, kompetence k učení a k řešení problémů.

Knihy je členěna do tří částí. První část obsahuje deset kapitol, které jsou věnovány výhradně pedagogické problematice předškolního vzdělávání. Otevírá je otázka *Co je to pedagogika?* V odpovědi na ni autoři objasňují pojmy edukace, učení, v tabulce (s. 22) jednoduše shrnují strukturu teorie pedagogické vědy a používají také termín mezigenerační učení. Právě tento termín vytváří základ pro širší diskuzi nad problematikou dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí a silně ovlivňuje nově se tvořící podobu tzv. inkluzivního vzdělávání. Zasahuje nejen předškolní vzdělávání, ale celý vzdělávací systém. V knize se toto téma otevírá na několika dalších místech (např. s. 33, 42, 144). Nejen toto téma, ale např. multikulturnost a s tím související různorodá hodnotová orientace dětí či výuka cizího jazyka v mateřské škole umožňují čtenáři hlubší vhled do problematiky předškolního vzdělávání.

Třetí kapitola je překvapivě věnována pouze jedné z oblastí dětského vývoje, a to vývoji řečového a komunikačního aparátu. Autory vedly k tomuto rozhodnutí zřejmě problémy, které se v současném předškolním vzdělávání v této oblasti dlouhodobě objevují. Právě nedostatečnosti v řečových a komunikačních dovednostech dětí jsou nejčastější příčinou vysokého procenta odkladů školní docházky. Přesto, že řeč má zcela jistě výsostní postavení v celkovém rozvoji dítěte, očekávala bych, že v souladu s celostním pojetím učení bude i ostatním oblastem rozvoje dítěte věnován prostor jako např. v kapitole 7 *Co děti v mateřské škole získají*.

Za velmi zdařilé naopak považuji kapitoly čtvrtou a pátou, které výstižně popisují nedirektivní přístupy a demokratický styl práce učitele mateřské školy a poskytují věrohodný obraz vzdělávání dětí předškolního věku v kontextu celoživotního učení.

Šestá, nejrozsáhlejší kapitola, je věnována legislativním a kurikulárním východiskům pedagogické činnosti v mateřské škole. Její součástí jsou práva dítěte, která by měla být oporou práce každého učitele. Dalším aktuálním tématem, kterému se autoři v této kapitole věnují, je evaluace školy. Tím však výčet témat nekončí. Velkou pozornost věnují problematice homogeneity a heterogeneity tříd. Uvádějí neoddiskutovatelná pozitiva, která trend heterogeneity dětem přináší. Mezi nejvýznamnější patří, že nevyčleňuje děti

s různými odlišnostmi včetně věkových, a přirozeně modeluje život v běžné společnosti, do které děti vrůstají. Na straně druhé, jak autoři zdůrazňují, heterogenita zvyšuje nároky na práci učitele, především na organizaci a přípravu vzdělávacích aktivit.

Při seznamování studentů s obsahem školního vzdělávacího programu se autoři dopustili drobné nepřesnosti. Požadovaných sedm okruhů, jak je uvádí RVP PV (s. 38–39) shrnuli do tří. Mohli bychom polemizovat o závažnosti daných okruhů ŠVP, přesto by neměly být sdružovány, neboť uvedené zúžení obsahu školního vzdělávacího programu může působit na čtenáře dezinformačně. Tím spíš, že zde jde o učebnici uvádějící studenty do základního systému vědní (a praktické) disciplíny Předškolní pedagogika, který by pro ně měl být přehledný a smysluplný.

Osmá kapitola uzavírá problematiku předškolního vzdělávání v České republice. Historický exkurz do vzniku institucionálního vzdělávání dětí předškolního věku střídají statistické informace o počtech mateřských škol, učitelů a účasti na předškolním vzdělávání v posledních deseti letech. Kapitola ústí do polemiky zamýšlející se nad dualitou v přípravě učitelů mateřských škol.

Poslední dvě kapitoly, devátá a desátá, jsou věnovány alternativním koncepcím předškolního vzdělávání a vybraným údajům ze vzdělávání dětí předškolního věku v zahraničí.

Druhá část publikace seznamuje se základy příbuzných pedagogických disciplín, např. pedagogickou psychologií, pedagogickou diagnostikou a speciální pedagogikou, v jejichž společných přesazích je možné koncipovat a realizovat předškolní výchovu.

Závěrečná, třetí část, s názvem Pedagogický výzkum v absolventských a jiných studentských pracích, se může jevit v učebnici pro střední a vyšší odborné školy jako nadstandardní. Má však významný motivační charakter. Autorům nešlo o to seznámit čtenáře s podstatou výzkumné činnosti či podat výklad o výzkumných metodách. Odkazují na odbornou literaturu, která tyto informace poskytuje. Zjednodušenou formou probouzejí ve studentech zájem o pedagogické poznání prostřednictvím empirického výzkumu. Právě tato část publikace může pomoci také vysokoškolským studentům, ale i učitelům v praxi pochopit, že pedagogika jako věda se skládá ze dvou složek – teorie a výzkumu, které od sebe nelze odtrhnout. Provádět výzkumná šetření v mateřských školách často naráží na nepochopení a nesouhlas

učitelů. Výzkumníci se tak mnohdy potýkají s problémem získat dostatečně velký výzkumný vzorek, který by přinesl relevantní zjištění o realitě předškolního vzdělávání. Můžeme doufat, že právě tato kapitola pomůže budoucím učitelům pochopit přínosy výzkumů a zapojit je do budování poznatkové báze oboru předškolní pedagogika.

Pro lepší orientaci studentů při praktickém řešení úkolů spojených s jejich závěrečnými pracemi je mj. uveden příklad výzkumného šetření jednoho ze studentů přímo z řad vyšších odborných škol. Přináší informace o struktuře práce, cílech a metodách výzkumu a zejména o zajímavých nálezech.

Zpracovaná učebnice má jednoznačně velký potenciál zkvalitnit vzdělávání studentů v oborech připravujících učitele mateřských škol a rozšířit a prohloubit znalosti všech, kteří budou v oblasti předškolního vzdělávání působit. Za její největší přínos považuji doplnění teoretických východisek o konkrétní příklady z praxe a výzkumná zjištění, která přibližují čtenářům problematiku předškolního vzdělávání v přirozených a logických souvislostech.

Zora Syslová
Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta,
Katedra primární pedagogiky

Spousta, V. (2013). *Hudebně-literární slovník. Hudební díla inspirovaná slovesným uměním. III. Skladatelé 20. století.*

Brno: Masarykova univerzita.

Recenzovaný spis je třetí částí *Hudebně-literárního slovníku*, který uzavírá výjimečnou slovníkovou trilogii zaměřující se na světové a české skladatele, jejichž hudební skladby se inspirovaly slovesným (výjimečně i výtvarným) uměním. Eviduje 4 205 hudebních děl 533 českých a světových skladatelů od roku 1930 po současnost a 995 autorů literárních prací, které byly pro skladatele inspirací. Slovník však navíc zachycuje i lidovou slovesnost, která se zobrazila v hudební tvorbě. Uvědomíme-li si počet sledovaných osobností, tvůrčích artefaktů i vzniklých vazeb v tomto vzájemném propojení (ve všech třech dílech), nemůžeme se zbavit úcty k autorovi, který v průběhu několika desetiletí toto monumentální dílo vytvořil.

Symbióza mezi hudbou slovesnou tvorbou má své kořeny v dávné minulosti lidstva, jejím projevem jsou např. lidové písně, jejichž tvůrcům a sběratelům tato vazba nemohla uniknout. Avšak encyklopedické postižení vztahu hudby a literatury dosud provedeno nebylo a představuje tak zdroj cenných informací, které mohou být využity mimo jiné i v edukačním procesu. Hesla hudebních skladatelů jsou řazena podle příjmení, kritériem výběru hudebních děl se stala hudebně-literární konotace, hudební díla skladatelů jsou uvedena podle své inspirace, a to slovesným uměním, lidovou slovesností a výročím umělců. Orientaci ve slovníku usnadňuje seznam hudebních skladatelů podle abecedy i podle roku narození, seznam literárních, výtvarných a divadelních umělců, nechybí ani slovníček hudebních, literárních a filozofických termínů. Zájemci o hlubší studium mají k dispozici seznam použité literatury, utříděný na slovníky, knižní monografie, sborníkové studie, časopisecké statě a jmenný rejstřík. Studijní čtení ulehčuje důsledné vysvětlování cizích termínů pod čarou. Úplný slovník je k dispozici na nosiči CD-ROM v příloze.

Knižní část *Hudebně-literárního slovníku* přináší tři studie, které poodhalují myšlenkové zázemí autorova velkolepého počínu. Studie *Invence, intuice a tvořivost v umění* osvětluje zdroje umělecké tvorby. Autor považuje umění za „permanentní hledání odpovědi na nejjákladnější otázky člověka, jako pokus o jejich řešení“ a konstatuje, že uměleckou tvorbu se stále nedaří vědecky uchopit, analyzovat a popsat. V přehledné tabulce se čtenář koncentruje na charakteristické rysy umělecké tvořivosti v jejich dílčích okruzích, které stručně, ale výstižně zachycují podmínky a činitele tvořivého procesu až po jeho finální produkt. Projevuje se tu autorova důvěrná znalost uměleckých aktivit, poněvadž sám je úspěšným tvůrcem jako malíř a fotograf. Jako pedagog zdůrazňuje, že zejména edukologie má povinnost tvořivé schopnosti v člověku odkrývat, kultivovat a tvořivost tak postavit na vrchol výchovného usilování. Zvláštní pozornost autor věnuje filozofickým a metodologickým konotacím hudebního myšlení na konci tisíciletí.

Ve studii *Vývojové proměny hudby ve 20. století* autor prokázal nejen detailní přehled tvorby tohoto období, ale též hluboké porozumění tendencím a snahám, které charakter hudby ovlivňovaly. Vývoj hudby sleduje ve třech oblastech, a to ve zvukové podobě, v realizaci hudebního díla a v jeho zápisu. Hudební skladatelé 20. století tvořili podle autora ničím a nikým omezováni v široce rozevřeném prostoru, a jejich sklady proto vykazují rozmanitý charakter. Autor je řadí do pěti oddílů: rozšířené tonální a modální hudební myšlení, atonální, serijní a dodekafonická hudba, elektroakustická hudba,

hudební experimenty a hudební extrémy. Nechybí zvláštní kapitola o české a slovenské hudbě 20. století, jejíž vývoj byl ovlivněn Leošem Janákem a Bohuslavem Martinů. Autor nezůstává jen u výčtu tvůrců a přehledu jejich děl, ale přibližuje specifika jejich tvorby výstižnou charakteristikou jejich tvůrčího přínosu.

Pozoruhodná je též studie *Nonartificiální hudba 20. století*, která se týká hudby dříve označované jako hudba lehká nebo zábavná. Je třeba ocenit, že autor věnuje této hudbě pozornost, protože ji tím vřazuje do celkového kulturního klimatu společnosti, neboť tato hudba dnes kvantitativně zcela převažuje nad hudbou artificiální. Autor poukazuje na členění této hudby, charakterizuje její zvláštnosti a objasňuje příčiny její působnosti a obliby. Zvláště věnuje pozornost proměnám americké pop-music, všímá si nejen jazzové hudby, blues, rock and rollu, ale i méně známých žánrů, jako je např. ambientní hudba, punk rock aj. Kapitola *Česká a slovenská populární hudba* navazuje na předchozí přehled *Česká a slovenská hudba 20. století*.

Z naznačeného obsahu Spoustova *Slovníku* vyplývá, že jde o dílo, které se vyznačuje nejen výjimečným rozhledem po dané problematice, ale též důvěrnou znalostí jednotlivých artefaktů a jejich autorů. Navíc však jde o publikaci, kterou charakterizuje vzorné zpracování, což se týká logické utříděnosti, jazyka, názorných prvků aj. Nechybí ovšem ani patřičná výbava knihy, tj. přehledy rejstříky, grafika atd. Autorovou zásluhou galerie postav světové a naší hudební kultury přímo ožívá a doprovází vnímavého čtenáře. Teoretické studie, které *Slovník* obsahuje, lze naléhavě doporučit k samostatnému publikování, poněvadž mohou přispět ke zkvalitnění vnímání hudebního umění a hlubšímu porozumění tvůrčím procesům.

Josef Maňák
Emeritní profesor MU